

# RADULF COMTE DE...

## TURA CLARÀ VALLÈS

Llicenciada en història

### Resum

La historiografia tradicional vol que el comte Radulf governi el comtat de Besalú i per això fa que Guifré I el Pilós sigui el comte de Girona. Els documents, però, escriuen un altre relat, ja que, ens consta que Dela, el germà de Sunyer II d'Empúries, actuava com a comte de Girona un any abans del repartiment secret del honors del depositat Bernat de Gòtia. No tenim cap notícia que relacioni el comte Guifré amb el comtat de Girona, per això els historiadors s'han vist en la necessitat de buscar excuses per explicar la nul·la implicació del comte en els fets que succeïren en dit comtat. Seguint el principi d'Occam «les entitats no s'han de multiplicar més enllà de la necessitat» o la versió més moderna, «les teories haurien de ser tan simples com sigui possible», he refet el relat traient de l'equació Guifré I el Pilós.

### Paraules clau

Paraules clau: comtat de Besalú, Dela, Guifré el Pilós, Radulf, Sunyer d'Empúries.

### Abstract

*Traditional historiography affirms that count Radulf was count of Besalú, which would imply that Guifré I el Pilós was count of Girona. The documentation, however, tells a different story, since we know that Dela, the brother of Sunyer II d'Empúries, acted as count of Girona a year before the secret distribution of the honours belonging to the deposed Bernat de Gòtia. We do not have any document linking Count Guifré with the County of Girona, an absence that induced historians to develop pretexts to explain Wilfred's null involvement in the events that occurred in that county. Following Occam's razor, «Entities are not to be multiplied without necessity», or its more modern version «every theory should be as simple as possible», I have rewritten the story taking Guifré I el Pilós off from the equation.*

### Keywords

*County of Besalú, Dela, Guifré el Pilós, Radulf, Sunyer d'Empúries.*

Només ens han arribat mitja dotzena de documents que fan referència al comte Radulf i molts d'ells tenen una datació dubtosa. El primer, del 22 d'abril de 876, és una donació d'una sèrie d'alous situats en el Rosselló, el Conflent, Besalú i Perapertusa que Anna fa a Radulf i a la seva esposa Ridlinda.<sup>1</sup>

El segon, signat el primer dia de desembre [877/898], és una donació d'uns alous en el Conflent que la comtessa vídua Ermesenda i Radulf comte, Miró comte i Quitxol comtessa, amb la subscripció del comte Guifré, fan al monestir d'Eixalada-Cuixà.<sup>2</sup>

El tercer, datat entre el 14 d'abril i el 15 de maig de [888], és una donació d'uns altres alous situats també en el comtat del Conflent que els germans Sesnanda, Sunifred, Guifré comte, Radulf, comte i Miró comte, amb la subscripció de la comtessa Quitxol, fan a l'abat Sunifred i als monjos de Santa Maria d'Orbièu o de la Grassa, per remei de les ànimes de llurs pares, Sunifred i Ermesenda.<sup>3</sup>

El quart, també de difícil datació [898/904], correspon a la donació de la vil·la de Pesillà, situada en el comtat del Rosselló, que el comte Radulf i

<sup>1</sup> *Histoire Générale de Languedoc*, II, Tolosa, (1875), *preuves* (a partir d'ara HGL), núm. CXC, col. 384-386. Pere PONSICH, *Catalunya Carolíngia*, vol. VI, *Comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, (a partir d'ara CC, vol. VI) doc. 97, 22 d'abril de 876.

<sup>2</sup> *Marca Hispanica* (a partir d'ara MH), ap. LVI, col. 831, (amb data de 898). Sembla evident que hi ha un error en la datació, ja que en dit any Guifré i Miró ens consten com a difunts. Ramon d'ABADAL, "Com neix i com creix un gran monestir pirinenc abans de l'any mil: Eixalada-Cuixà", *Analecta Montserratensia*, vol. VIII, (1954-55), ap. 62, p. 164 (amb data de 885). S. SOBREQÜÉS; M. ROVIRA; R. ORDEIG, *Catalunya Carolíngia*, vol. V, *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada* (a partir d'ara CC, vol. V), doc. 61, p. 100, (amb data de 885). Abadal cregué, amb encert, que el rei Carles de la datació no podia ser el Simple (898-923) pel mateix motiu que abans he dit. CC, vol. VI, doc. 107, p. 155 (amb data de 877). Pere PONSICH, "El problema de la partició del comtat de Rosselló entre els casals de Cerdanya i d'Empúries a la mort del comte Miró I, el Vell (896)", a J. SOBREQÜÉS I CALLICÓ; S. RIERA I VIADER (ed), *Estudis d'història oferts a Ramon d'Abadal i Vinyals en el centenari del seu naixement*, 1994, p. 13: proposa aquesta data argumentant que quan el Tet s'endugué el monestir d'Eixalada (876) els monjos es van traslladar a Cuixà i que només en els documents compresos entre el 876 i el 19 de juny de 879, esmenten la duplictat de monestirs. També fa notar que l'escrivà, el prevere Guitizà, només apareix en el cartulari de Cuixà entre el 870 i el 876. Finalment es va arribar a un cert consens i es va proposar l'any 877 com podem veure a Ignasi J. BAIGES I JARDÍ; Pere PUIG I USTRELL, *Catalunya carolíngia. El comtat de Barcelona*, vol. VII, Barcelona, 2019 (a partir d'ara CC, vol. VII, doc. 56, p. 200 i a Ramon ORDEIG I MATA, *Catalunya Carolíngia*, vol. VIII, *Els comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga* (a partir d'ara CC, vol. VIII), doc. 66, p. 161.

<sup>3</sup> HGL, vol. II, núm. CXII, col. 399-400 (amb data de 877). CC, vol. VI, doc. 144, p. 183, (14 abril -15 de maig de [888]) i CC, vol. VII, doc. 76, p. 210. L'esment dels pares difunts el situa en un moment posterior al document que s'ha citat en segon lloc.

la seva muller Ridlinda fan al monestir de Santa Maria de la Grassa i al seu abat Duran. Se'n reserven, però, l'usdefruit vitalici per a ells i el seu fill Olibà, malgrat que pagaran els delmes al monestir.<sup>4</sup>

El cinquè, en el qual també hi ha problemes per establir l'any que es va escriure (915/920), Ridlinda i Olibà tornen a donar l'alou de Pesillà al monestir de la Grassa i al seu abat Sunyer, amb quatre modificacions significatives: Radulf consta com a difunt; Olibà diu tenir els alous per herència paterna; Ridlinda diu que els té per compra, i les esglésies que hi ha a l'alou consten com a «constructas et destructas».<sup>5</sup>

El sisè i darrer, de l'11 de febrer de 929/932, és una donació a favor de l'abadia de Vabre, Rouergue, feta per Bernat i la seva muller Udalgarda per remei de les ànimes de llurs pares, Radulf i Ridlinda i Fredol i Odane i d'altres homes fidels als donadors.<sup>6</sup>

També comptem amb altres documents que s'han perdut però dels quals tenim referències. Per exemple, les cartes del notari Pont dirigides a Jeroni Pujades.<sup>7</sup>

En quatre d'aquests documents Radulf consta com a comte, però, com era habitual en aquella època, no s'esmenta el comtat que va regir. Per això, els historiadors en van buscar un que li poguessin adjudicar. Primer el feren comte del Conflent, després li atorgaren el Rosselló, per tornar-li a assignar el del Conflent, tot i que, a la fi, es va creure que regia el de Besalú per voluntat expressa del seu germà Guifré el Pilós. El problema sorgeix quan comprovem que, a Girona, exercia de comte un personatge anomenat Dela a qui s'ha identificat com un germà del comte Sunyer II d'Empúries. Llavors, com podia Guifré cedir un pagus que no era seu?

<sup>4</sup> Els mots «*Facta carta donationis [iste in mense madii, anno VI regnante Carolo rege]*» fan ballar la datació, ja que hi ha dificultats per establir quin fou el primer any de dit rei. ALART, *Cartulaire Roussillonais*, p. 118-120 i Francesc MONSALVATJE I FOSSAS, *El obispado de Elna*, vol. III, ap. XII, p. 373-375. CC, vol. V, doc. 94, p. 103, el daten a l'any 898. Per tant, seria just després de la mort del rei Odó (887-898). CC, vol. VI, doc. 171, p. 202 (amb data de 903) i HGL, núm. XXX, col. 112 (amb data de 904) ho compten segons el govern de Carles el Simple (898-923).

<sup>5</sup> ALART, *Cartulaire...*, p. 120-122 (amb data de 915) i CC, vol. VI, doc. 193, p. 218 (amb data de 920).

<sup>6</sup> MH, col. 413-414.

<sup>7</sup> Francesc CAULA, *Besalú, comtat pirinenc*, 1969, p. 40.

## QUI GOVERNAVA EL COMTAT DE GIRONA?

El segon document de la “sèrie de Radulf”, el primer on es diu que Radulf era comte, no ens ajuda a destriar quin fou el comtat que va administrar Radulf. El que sí fa, però, és complicar-ho tot un xic més. A la *Marca Hispanica* el trobem datat a l'any 898, just després de la mort del comte Miró, a qui creien comte del Conflent. Així va resultar fàcil adjudicar-li dit comtat. No van tenir en compte, però, que Miró era un dels signants de la donació, cosa que impossibilitava que Radulf heretés un comtat que encara estava ocupat. Els autors de l'*Histoire Générale de Languedoc*<sup>8</sup> feren un nou estudi del document i recularen la data fins a l'any 885. Aquest cop no podien negar que el comte Miró encara vivia i van haver de buscar un altre territori per a Radulf. La recerca va resultar infructuosa i es va arribar a la conclusió, «sense cap prova, que Guifré li havia cedit el pagus de Besalú».<sup>9</sup>

Aviat, però, aquesta solució també es va començar a complicar. A l'any 1889 Francesc Monsalvatje i Fossas es preguntava «¿Cómo se verificó la unión del condado de Besalú a la casa condal de Barcelona?» i apuntava que ell no havia trobat cap dada que li indiqués el camí que calia seguir, i malgrat això va fer una suposició: «Siendo lo más probable que, habiendo Wifredo conquistado toda esta comarca hasta los confines de Lérida a los árabes, sin ayuda de los francos (...) considerándose como conde independiente; y la donación que del condado de Besalú hizo al morir a su tercer hijo Sunyer, demuestra bien claramente que pertenecía dicho condado a la casa condal de Barcelona».<sup>10</sup> Un any després, el 1890, Botet i Sisó<sup>11</sup> anà un xic més lluny i, a la pregunta de Monsalvatje, n'hi va afegir una altra: en quin moment l'hauria obtingut? El motiu que el va dur a plantejar-se aquestes qüestions fou quatre documents signats pel comte Dela datats entre els anys 879 i 894.<sup>12</sup> Botet

<sup>8</sup> HGL, p. 1102.

<sup>9</sup> Pere PONSICH, “Le Conflent et ses comtes du IXe au XIIe siècle”, *Études roussillonnaises. Revue d'histoire et d'archéologie*, vol. I, 1951, p. 241-344.

<sup>10</sup> Francesc MONSALVATJE I FOSSAS, *Besalú, su historia, sus condes, su obispado y sus monumentos*, 1889, vol. I, p. 53. L'investigador considera que Guifré el Pilós fou comte de Besalú i que va traspasar el comtat al seu fill Sunyer, per tant, segons Monsalvatje, Radulf no va ser comte de Besalú.

<sup>11</sup> Joaquim BOTET I SISÓ, *El condado de Gerona. Los condes Beneficiarios*, 1890, p. 45-46, 49-50.

<sup>12</sup> Els quatre documents que esmenta BOTET, són: el primer, «Confesión en juicio hecho por Adiscló en favor de Auderico, representante del obispo de Gerona Toothario, sobre una tierras sitas en Ullá, de fecha 4 de junio del año 879», que correspondria al que trobareu a CC, vol. V, doc. 63, p.

i Sisó acabava l'estudi dels dits documents dient: «Así, pues, el conde de Gerona Dela o Deilane fue coetáneo de Wifredo el Velloso; punto en el que conviene fijarse, porque encontramos después este condado poseído por Wifredo, o cuando menos por sus hijos».<sup>13</sup>

Quan Rovira i Virgili va reprendre la història del comtat de Girona es va encallar en el mateix problema que havia destorbat Botet i Sisó: la dificultat d'explicar com havia arribat al casal de Barcelona un comtat que havia pertangut a la casa d'Empúries.<sup>14</sup>

Anys més tard, Ramon d'Abadal va retornar a la qüestió i es va convèncer, ignorant els documents aportats per Botet i Sisó, que Guifré era comte de Girona des de l'any 878, quan es repartien els honors del deposit Bernat de Gòtia.<sup>15</sup> Reforçava la seva hipòtesi amb un precepte de l'any 908 que Carles el Simple havia atorgat al monestir de Santa Maria de la Grassa. El privilegi confirmava un seguit de béns, entre els quals hi consta «in pago Gerundense Fonte Clara cum ecclesia sancti Pauli, quod donavit Odo rex per preceptum ad Saborellum abatem, ipsos fiscos quod in precepto Odoni regi resonant et Wifredus comes ipsos fiscos consensit».<sup>16</sup>

Pel que sabem, Saborell fou el primer abat del monestir de Fontclara i va formar part del seguici que el comte Sunyer II d'Empúries organitzà, a l'any 889, per anar a reconèixer Odó com el rei legítim dels francs.<sup>17</sup> Botet i Sisó explicava que en aquest darrer any, Dela era el comte de Girona. Aleshores, qui era l'esmentat comte Guifré del precepte de 908, a què consentia i, sobretot, en quin moment ho va fer? Abadal ho va resoldre dient: «El precepte de Fontclara degué ésser expedit d'amagat del comte Guifred; en reconèixer aquet l'any següent al rei Odó, així com a Vic hom feu la modificació del precepte, aquí, en el cas de Fontclara degué donar la seva conformitat al

101. El segon, «Juzgado en favor del monasterio de Bañolas, de fecha 26 de junio del año 880», que correspon a CC, vol. V, doc. 52, p. 92, 26 de juny de 879. El tercer, «Juzgado en favor de la Iglesia de Gerona, de fecha 17 de mayo del año 881», a CC, vol. V, doc. 53, p. 95, 17 de maig de 881, i el quart, «Juzgado en favor de Servo-Dei, obispo de Gerona de fecha 15 de abril del año 894», a CC, vol. V, doc. 84, p. 120, 15 d'abril de 893.

<sup>13</sup> BOTET, *El condado...*, p. 45.

<sup>14</sup> Antoni ROVIRA i VIRGILI, *Història nacional de Catalunya*, Barcelona, 1924, vol. III, p. 266-276.

<sup>15</sup> Ramon d'ABADAL i VINYALS, *Els primers comtes catalans*, Barcelona, 1958, p. 66.

<sup>16</sup> Philippe LAUER, *Recueil des actes de Charles III, le Simple, roi de France (893-923)*, vol. I, núm. 60, p. 128.

<sup>17</sup> CC, vol. V, doc. 71, p. 109. Orleans, juny 889. D'aquesta data i lloc trobem altres preceptes que sol·licitaren els acompanyants del comte Sunyer.

conjunt de la concessió, i això és el que signifiquen els mots “et Wifredus comes ipos fiscos consentit”».<sup>18</sup>

La hipòtesi d'Abadal es va veure reforçada amb dues notícies que aportaren Francesc Caula<sup>19</sup> i Josep Maria Millàs Vallicrosa<sup>20</sup>. Caula explicava que a la Biblioteca Nacional de París es conserva una carta de Joan Baptista Pont dirigida a Jeroni Pujades,<sup>21</sup> en la qual, el primer explicava que en un registre notarial «y ab escriptura y actes vell que son en un llibre groc de la dita notaria he trobat com un Carlos rey y emperador amb acte de datt. idus aprilis, indictione 4, anno 32, Lotarii regis anno 3, dotá la Iglesia y monestir de S. Lorens del Mont y entre altres coses li dona la vila d'Olot; y après lo abat Ramiro anno 3 regnante Carolo rege vel imperator, vene dita Iglesia a Rodulfo y a sa muller Richilinde comtes de Besalú. Consta de que aquests eren comtes amb la escriptura de dit acte ahont parlant del comtat de Besalú diu que els advenit de parentum suoram».

Pont es referia a dues escriptures diferents que van arribar a Sant Pere de Besalú quan, a l'any 1597, hi van unir els cenobis de Sant Llorenç del Mont i de Sant Miquel de Colera. La primera correspondria a un precepte que el rei Carles el Calb havia donat a l'abat Racimir, l'11 d'abril de 871, que confirmava les possessions del monestir de Sant Aniol d'Aguja, entre les qual hi havia el monestir de Sant Llorenç del Mont. En la mateixa escriptura hi consta una confirmació del rei Lotari (957).<sup>22</sup>

El segon document aportat per Pont era la venda de l'esmentada cel·la de Sant Llorenç al Radulf comte i a la seva esposa Ridlinda, feta durant el tercer any de l'emperador Carles el Gras (887), que avui consta com a perdut. Com tots els documents d'aquesta època en l'escriptura es feia referència al lloc on estava ubicada dita cel·la, el comtat de Besalú; també s'esmentava Radulf com a comte, i Pont deduí que Radulf era comte de Besalú i de retruc va donar el tracte de comtessa a Ridlinda quan, de fet, mai rebé aquest honor.

<sup>18</sup> Ramon d'ABADAL i VINYALS, *El temps i el regiment del comte Guifré el Pelós*. (Edició a cura de Miquel Coll i Alentorn), 1989, p. 177.

<sup>19</sup> CAULA, *Besalú, ...*, p. 40.

<sup>20</sup> Josep Maria MILLÀS i VALLICROSA, “Textos dels historiadors àrabs referents a la Catalunya carolíngia”, *Quaderns d'Estudi*, Barcelona, XIV, p. 125-160.

<sup>21</sup> CAULA, *Besalú, ...*, p. 45, nota (4): «Biblioteca nacional de París. Secció manuscrits, fons d'Esteve Baluccio, vol. 238, fol. 186».

<sup>22</sup> Ramon d'ABADAL i VINYALS, *Els diplomes Carolingis a Catalunya*, Barcelona, 1a part (1926-1950) i 2a part (1952), vol. 1, p. 176.

De tota manera, Radulf i Ridlinda no van posseir la cel·la gaire temps, ja que a l'any 899 consta com una propietat de la seu gironina, «et in comitatu Bisuldunense cellam sancti Laurentii cum terris et vineis,...».<sup>23</sup>

La segona notícia que reforçava la teoria d'Abadal, la que aportà Millàs Vallicrosa, la trobem en una anotació de *al-Muqtabis* de Ibm Hayyan que esmenta l'any de la defunció de Guifré que comentaré més endavant.

Contra la hipòtesi d'Abadal es van aixecar, novament, algunes veus dissidents: la de Robert-Henri Bautier,<sup>24</sup> que creia que Radulf regia el comtat de Rosselló; o la de Pere Ponsich, que argumentava que «les activitats del qual [fent referència a Radulf] no són atestades sinó al Conflent i al Rosselló, no fou, durant el govern de Miró I, sinó el fidel segon o lloctinent del seu germà, segons un costum que començava des d'aleshores a establir-se».<sup>25</sup>

Uns anys més tard, Abadal començava a acceptar que, a Girona, hi havia hagut un comte anomenat Dela, tot i que, en un primer moment, va apuntar que havia aconseguit aquest honor mitjançant la força. Una relectura del document o la constatació que no s'havia produït cap violència entre els dos comtes el va dur a pensar que Dela tenia dites terres per cessió del comte Guifré. És a dir, que el Pilós havia separat els dos pagus del comtat de Girona i que havia cedit el de Besalú al seu germà Radulf i el de Girona, on hi havia la seu del bisbat, a Dela, membre d'un casal aliè al seu.

Per esbrinar quina hipòtesi és més versemblant, si les apuntades per Abadal, les dels seus detractors o tal vegada una tercera, hauríem de fer un petit repàs a la història d'aquells anys.

#### EL PRECEPTE DEL REI CARLES EL CALB AL FIDEL SUNYER

A l'any 862, el rei Carles el Calb va donar dos preceptes que atorgaven uns béns del fisc reial, que englobaven gairebé tota la muntanya del Montseny. El primer, que comprenia la part meridional de la muntanya, anava adreçat al bisbe Frodoí de Barcelona.<sup>26</sup> El segon, que atorgava la part septentrional,

<sup>23</sup> Josep Maria MARQUÈS, *Cartoral dit de Carlemany, del bisbe de Girona (segles IX-XIV)*, Fundació Noguera, 1993, doc. 21.

<sup>24</sup> Robert-Henri BAUTIER, "Notes historiques sur la Marche d'Espagne: Le Conflent et ses comtes au IXe siècle" a *Mélanges dédiés à la mémoire de Félix Grat*, París, 1946, t. I, p. 211-230.

<sup>25</sup> PONSICH, "El problema...", p. 9-24.

<sup>26</sup> ABADAL, *Els diplomes...*, p. 66 i 67. CC, vol. VII, doc. 38, p. 193. Philip BANKS, "El domini visigòtic" dins *Catalunya Romànica*, vol. XX, p. 25-48.

al fidel Sunyer que Ramon d'Abadal va identificar com el comte Sunyer, I d'Empúries.<sup>27</sup> Totes aquestes terres havien estat cedides anteriorment a Humfrid, comte de Girona i Barcelona, però quan va ser acusat de traïció contra el rei i fou depositat els seus honors retornaren al fisc reial. Els comtats de Girona i Barcelona van quedar vacants, i no tenim constància de qui fou l'elegit per regir-los, malgrat que comptem amb moltes especulacions. En aquest punt els historiadors es preguntaren si era possible que amb la donació de les terres, el rei cedís els governs dels comtats de Barcelona i Girona a l'esmentat Sunyer. Malauradament no tenim cap document que ho certifiqui, ni cap que ho negui. Tampoc tenim cap notícia que esmenti els comtes d'Empúries en el lapse de temps que va des de l'any 844<sup>28</sup> fins al 879, quan en un judici s'explica que Sunyer i Dela van poder veure una suposada missiva del rei datada de l'any 870/871.

Josep Maria Salrach també creu que el fidel Sunyer del precepte és Sunyer I d'Empúries, segurament pel fet que Trasadu va vendre al comte Guifré Borrell de Barcelona, a l'any 908, uns aïlls en el Montseny que havien sigut de Sunyer II d'Empúries i de la seva esposa. En el document s'especifica que el comte els tenia per herència i la comtessa, per la dècima del dret d'esponsàlies.<sup>29</sup>

Un cop identificat el Sunyer, Salrach apuntava la possibilitat que el rei, en fer-li la donació dels aïlls que sempre havien gaudit els comtes de Barcelona, el volgués nomenar comte de dit comtat, però que «la probable mort de Sunyer devia frustrar el projecte».<sup>30</sup> Potser, ambdós historiadors no es van adonar que allargaven divuit anys la vida del comte Sunyer I d'Empúries i que modificaven sense voler el llistat dels comtes empordanesos que ells mateixos havien ajudar a filar. Un altre punt que caldria esbrinar és el motiu pel qual el rei li dona el tractament de *fidel*. Hom creu que Sunyer va morir lluitant contra Guillem de Septimània (848) però, i si Abadal i Salrach tenien raó? Podria haver finat a conseqüència de les lluites contra Humfrid, poc

<sup>27</sup> ABADAL, *Els diplomes...*, doc. XXV, p. 355.

<sup>28</sup> L'última referència que tenim del comte Sunyer la trobem al mes de maig de 844 quan, en la dieta que es va celebrar a Sant Serní de Tolosa, el rei va donar un precepte a l'abat Fridiscle de Sant Andreu de Sureda, a pres del dit comte (CC, vol. VI, doc. 29, p. 99 i ABADAL, *Els diplomes...*, p. 270).

<sup>29</sup> CC, vol. VII, doc. 105, p. 224 i doc. 106, p. 225.

<sup>30</sup> Josep Maria SALRACH, *El procés de formació nacional de Catalunya (segles VIII-IX). L'establiment de la dinastia nacional (2na edició)*, Barcelona, 1981, vol. 2, p. 68.



després de la donació del rei (862)<sup>31</sup> Si aquest fos el cas, els comtats de Sunyer I (el Rosselló, Empúries, Girona i Barcelona) haurien passat al seus fills, Dela (Girona i Barcelona) i Sunyer II (el Rosselló i Empúries), ja que en aquelles dates ja s'havia establert el costum –oficialitzat pel rei uns anys més tard–<sup>32</sup> que si el noble moria estant ell o el seu fill hereu en el seguici reial o batallant en nom seu, el fill obtindria tots els honors del pare.

Abadal, però, encara va formular una altra hipòtesi: la donació del rei Carles el Calb (862) es va fer en el moment que Sunyer II fou investit comte d'Empúries i que Otger rebia el comtat de Girona. Argumentava el segon nomenament, el d'Otger, amb un altre precepte reial datat a Quierzy l'any 866 –quatre anys després del suposat ennobliment de Sunyer II–, en el qual es pot llegir: «Idcirco noverit omnium sancte Dei ecclesiae fidelium nostrorumque praesentium scilicet ac futurorum sollertia, quia Augarius dilectus nobis comes innotuit serenitati nostrae qualiter quidam venerabilis abba nomine Rimila, quendam cellam in pago Bisuldunense in honore sancti Juliani et sancti Vicentii construxerit et de inculto eremo ad terrae culturam perduxerit».<sup>33</sup> És a dir, que un comte anomenat Otger va explicar al rei que l'abat Rimila havia construït una cel·la en una terra erma del comtat de Besalú i va obtenir un precepte que li reconeixia la propietat. No tenim cap més notícia de dit abat, per tant no sabem d'on venia però s'ha suposat que era un hispà de la zona. Per altra banda, Abadal no torna a citar aquest Otger o *Augarius*. Josep Maria Salrach apuntava la possibilitat que el dit Otger fos un «vassall del comte Guifré de Girona que apareix documentat en un judici de gener de 850 relatiu a la vila de Fonteta del territori gironí».<sup>34</sup> Tampoc tenim cap notícia de com i quan s'hauria produït el relleu al capdavant del comtat de Girona. Amb tot, no deixa de ser curiós que se'l consideri comte de Girona per una única notícia, la d'ésser el valedor de Rimila. També podríem pensar que el dit Otger era un comte palatí i que va actuar de valedor davant el rei de la mateixa manera que, en altres ocasions, hi trobem la mare del rei.

<sup>31</sup> Sunyer I d'Empúries també ostenta el títol de comte del Rosselló, com a mínim, des de l'any 843 (CC, vol. VI, doc. 26, p. 96).

<sup>32</sup> Això succeí en la dieta de Quierzy-sur-l'Oise de 877.

<sup>33</sup> ABADAL, *Els diplomes ...*, vol. 1, p. 219.

<sup>34</sup> SALRACH, *El procés ...*, p. 77. L'autor creu, com Abadal, que Otger va ser comte de Girona fins que va morir, cap al 870. El document el trobareu a CC, vol. V, doc. 30, p. 83.

## L'AIXECAMENT DE MIRÓ EL VELL CONTRA EL MARQUÈS BERNAT DE GÒTIA

En el primer document que estem citant de “la sèrie de Radulf” hi intervenen tres persones: la donadora, Anna, que es presenta com la filla d'Alaric i de Rotruda;<sup>35</sup> Radulf, un dels beneficiats de la donació, que era el quart fill del comte Sunifred i de la comtessa Ermesenda, nat just després de Guifré i abans que Miró,<sup>36</sup> i Ridlinda, la segona beneficiada, que la podríem definir com un misteri ple de conjectures. Les especulacions dels historiadors ens han dut a suposar que Ridlinda estava emparentada d'una manera o altra amb Anna. Maria Mercè Costa ho resumia així: «Abadal diu que Ridlinda fou una altra filla d'Alaric, germana, per tant, d'Anna; mentre que Ponsich apunta la possibilitat que fos filla de Bera II, germana de l'infidel Miró, sens que hi hagi cap manera de provar-ho».<sup>37</sup> Més recentment, Cingolani la considera una filla de Rotruda.<sup>38</sup> Tot plegat, malgrat que plausible, resulta molt enrevessat, ja que, si Anna hagués volgut donar els dits béns a Ridlinda, l'hauria citat en primer lloc. La donadora també va saber amagar els motius pels quals es va fer la donació rere uns mots que velaven «misteriosament la motivació»;<sup>39</sup> «certum est et manifestum et pluris hominibus cognitum quare placuit in animis meis et placet».

La història d'aquells anys ens fa veure una estratègia de Miró, dit el Vell, per iniciar un aixecament contra el rebel comte Bernat de Gòtia que, es creu, ostentava entre d'altres, els títols de comte del Rosselló<sup>40</sup> i de Narbona. Miró

<sup>35</sup> Ens consta la mateixa filiació en uns altres documents. CC, vol. VI, doc. 60, 18 d'agost de 868; “Davant el tribunal del comte Salomó de Cerdanya-Conflent, Requesens, mandatari del comte, evacua a l'abat Guitzà i al prevere Protasi del monestir d'Eixalada l'alou de Canadell, Entrevalls i Ocenyes, que havia estat del comte Berà i que després va passar a la seva filla Rotruda, més tard a la seva neta Anna i finalment a l'abat Eldebert, que el van donar al monestir. Salomó admet que Berà tenia l'alou per compra i per herència i renuncia a la pretensió de retenir-lo com a benefici”. CC, vol. VI, doc. 35, 9 de novembre de 844. “Rotruda, filla del difunt comte Bera i de Romila, ven al seu fill Oriol la vil·la de Trullars, en el territori d'Elna, i una altre vil·la anomenada Coma, en el Conflent, a la vall de Molig. Rep d'Oriol, per la venda, or i argent valorats en cinc-cents sous heretats del comte Alaric, marit d'ella i pare d'ell”.

<sup>36</sup> És l'ordre indicat en els documents de Radulf citats en segon i tercer lloc.

<sup>37</sup> Maria Mercè COSTA, “Les Genealogies comtals catalanes”, *Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya (Segles VII-IX)*, vol 23, 1991, p. 447-462.

<sup>38</sup> Stefano Maria CINGOLANI, “La família de Guifre I el Pilós: Matrimonis i ocupació de la terra als segles IX i X”, *Imago temporis. Medium Aevum*, núm. 4, 2010, p. 465.

<sup>39</sup> PONSICH, “El problema ...”, p. 16.

<sup>40</sup> Cal assenyalar que el comtat de Rosselló, si considerem certa la hipòtesi que hem desenvolupat en els pàgines anteriors, pertanyia al casal empordanès. Hem se suposar que Bernat se'l va apropiat.

necessitava assegurar-se la fidelitat dels aliats i ho va fer mitjançant lligams familiars.

Miró, segons explicava Ponsich, es va maridar amb una germana de Lindoí, vescomte de Narbona.<sup>41</sup> El matrimoni va tenir una filla, Gotlana, tot i que Cingolani veu possible que en tinguessin una segona anomenada Guinedella.<sup>42</sup>

Dela, el germà de Sunyer II d'Empúries,<sup>43</sup> es va casar, segons el relat d'Abadal, amb Quítxol, una germana de Guifré el Pilós, de Radulf i de Miró.<sup>44</sup> El matrimoni va tenir dues filles i un fill: Ranlo que va esdevenir abadesa de Sant Joan de Ripoll quan va quedar vídua<sup>45</sup>; Virgilia, que fou l'amistançada de Miró II de Cerdanya, dit el Jove, i Gausfred, que trobem presidint un mall públic a Girona a l'any 898.<sup>46</sup>

Podria ser que Sunyer II ja estigués casat amb Ermengarda<sup>47</sup> amb qui va tenir, que sapiguem, quatre fills: Benció, casat amb la suara esmentada Gotlana filla de Miró el Vell; Gausbert I d'Empúries – Rosselló, casat amb Trudegarda i Elmerad i Guadall que foren bisbes d'Elna.

<sup>41</sup> PONSICH, "El problema ...", p. 11.

<sup>42</sup> CINGOLANI, "La família...", p. 468.

<sup>43</sup> Abadal creia que Sunyer i Dela eren descendents del comte Bel-ló, mentre que CINGOLANI, "La família...", p. 470-71 estudia la possibilitat apuntada per Ponsich que fossin descendents del comte Ermenguer d'Empúries, sense deixar de defensar la hipòtesi d'Abadal.

<sup>44</sup> Ens referim a la comtessa Quitxol esmentada en els documents segon i tercer de Radulf. Fem notar i retornarem al tema més endavant que Quitxol llueix el títol de comtessa, cosa que implica que el seu espòs era un comte de dret, és a dir, nomenat pel rei.

<sup>45</sup> Jaume MARQUÉS CASANOVAS "Domna Randlón llustre dama gerundense de mil años atrás", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XV, 1962, p. 317-331. Jaume PUIG OLIVER "Els cinc documents ripollesos del segle X conservats a l'arxiu capitular de Girona" *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. LIX, 2018, p. 131-156. En dits documents s'esmenta la genealogia de les germanes Ranló i Virgilia.

<sup>46</sup> CC, vol. V, doc. 91, p. 126. 17 d'abril de 898, «El comte Gausfred de Girona presideix un mall públic a la ciutat de Girona, ...». CC, vol. V, doc. 92, p. 129, 17 d'abril de 898. Històricament s'ha identificat aquest Gausfred amb el comte Guifré el Pilós; quan es va deduir la data de defunció del darrer, es va suposar que era Guifré Borrell.

<sup>47</sup> Segons PONSICH, P. "El problema ...", p. 23 era filla del comte Bernat de Gòtia. Ho justifica basant-se en el nom dels fills i dels néts, Gausbert que fins aleshores eren estranys a la regió, però que es troben en la família del de Gòtia. L'autor assevera que Bernat i Sunyer van treure profit de la caiguda del comte Humfrid ja que ells reberen els honors que aquest va perdre. Per això suposa que hi hagué una certa rivalitat entre Miró i Sunyer per les terres de Rosselló, com si Sunyer i Miró s'haguessin enfrontat en alguna ocasió.

Guifré I d'Urgell – Cerdanya s'havia desposat amb Guinedella<sup>48</sup> i tingueren nou fills: Miró II, dit el Jove; Sunifred II, comte d'Urgell; Radulf, que va ser donat al monestir de Ripoll i més tard fou investit bisbe d'Urgell; Emma, abadessa de Sant Joan de Ripoll; Guifré Borrell, comte d'Osona i posteriorment de Barcelona i Girona; Sunyer I d'Osona, Barcelona i Girona; Quitxol, religiosa; Riquilda, casada amb el vescomte de Narbona Odó I, i Ermensenda.

També ens consta el casament de Radulf amb Ridlinda, els quals tingueren, que sapiguem, dos fills: Bernat casat amb Udalgarda filla del vescomte de Rouegei i Olibà, citat en els dos darrers documents de la “sèrie de Radulf”.

Per acabar de fidelitzar alguns prohoms del Narbonès, el Rosselló i Girona en la conxorxa de Miró, encara trobem un altre matrimoni, el d'Undila jutge en el comtat de Girona, i Kintala, filla del difunt Esteve, vescomte de Narbona, i germana d'Esteve.<sup>49</sup> Aquest darrer Esteve era l'espòs d'Anna, una cosina dels comtes d'Empúries, la donadora del primer document de la “sèrie

<sup>48</sup> Segons Rovira i Virgili era del casal d'Empúries; Martí Aurell creu que provenia d'una família cerdana, i Armant de Fluvià i Maria Mercè Costa creien que era la filla del *fidelis* Sunifred, fill del *fidelis* Borrell que identificaven com el comte Borrell d'Osona-Cerdanya-Urgell. Cingolani segueix aquesta darrera hipòtesi i veu el matrimoni com una manera de reforçar la posició de Guifré I el Pilós que tot just acabava d'obtenir en dits comtats. Abadal, *El temps...*, doc 2, p. 107, esmenta una compra feta pel matrimoni Guifré Guinedella el 13 de les calendes de febrer de l'any 37 del rei Carles (20 de gener de 877). Citat també per Martí AURELL, “Jalons pour une enquête sur les stratégies matrimoniales des comtes catalans (IXe-XIe s.)”, *Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI)*, Barcelona, 1991, vol. 1, p. 306.

<sup>49</sup> ROURA, G. “Un diploma desconegut del rei Odó a favor del seu fidel Wicfrid (888-898)”, *Estudi General*, núm. 5, 1986, p. 65-76. Mossèn Roura va estudiar un document inèdit fins aquell moment. Es tracta d'un precepte atorgat a un Guifré en el que es pot llegir: «(...) fidelem nostrum Wicfridum de quibusdam rebus nostrae proprietatis honorare. Sunt autem eadem res in Pago Narbonense in villa Liziniana et in Casiliaca vel in Aspera seu in Sancta Candida sive in Seginana omnem aprisionem quem Stephanus, avus supradicti Wicfredi habuit et sua mater nomine Kintala, concedimus et in proprium. Et de fisco cum villare Lacum cum omnibus adiacentiis suis. Et de ipso fisco qui est sub Sancta Reparata. Et in Pago Ierundense aprisio quem pater suus [Undila] habuit in valle Lemina cum ...». Roura identifica Esteve amb el que havia estat vescomte de Narbona que havia tingut un fill del mateix nom que fou jutge i es va maridar amb Anna, filla del comte Alaric d'Empúries i de Rotruda, filla del comte Berà I. Per tant, l'esmentada Kintala seria una germana del jutge Esteve i cunyada d'Anna. També identifica Undila com un jutge del comtat de Girona que havia intervingut en diferents judicis presidits pel mateix comte Dela. Per altra banda, MARTÍ, *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Barcelona, 1997, p. 60, identifica, crec que erròniament, l'esmentat Guifré com un altre fill del comte Dela i de la seva esposa Quitxol, per la similitud de noms.

de Radulf”. En aquest context, podem suposar que la donació d’Anna de la casa d’Empúries al matrimoni Radulf – Ridlinda fou, en realitat, una penyora de fidelitat a la conxorxa ideada per Miró.

Només tenim una única notícia sobre els fets que ocorregueren en l’aixecament de Miró contra Bernat de Gòtia. En el decurs del mes d’abril de 878, el papa Joan VIII acusà els germans Miró i Sunifred d’haver devastat la Septimània, espoliat les esglésies i envaït els castells. També va recriminar al segon que hagués penjat els hàbits monàstics per anar a la guerra, i va culpar el vescomte Lindoí d’haver canviat els preveres de les esglésies que administrava l’arquebisbe de Narbona, Sigebod, per uns altres que li eren fidels.<sup>50</sup>

El Papa va ordenar a Miró i a Lindoí que anessin a donar explicacions en un sínode universal que pensava convocar i que es va demorar per diversos motius. Durant aquest temps, el Papa es va assabentar dels entrebancs que Bernat de Gòtia havia posat al bon govern del reialme i de l’església.<sup>51</sup> Arribat el dia, tots els implicats es van personar en el concili que es va celebrar a Troyes, llevat d’aquest darrer. Allí es van explicar tots els fets ocorreguts per causa de la rebel·lió del de Gòtia. El Papa amenaçà amb l’excomunió tots els que no volien abandonar la infidelitat contra el rei Lluís.<sup>52</sup> Seguidament va ordenar afegir a la llei goda totes les resolucions que es van prendre referents a la usurpació dels béns de l’església.<sup>53</sup> Finalment, l’absent Bernat fou depositat, excomunicat<sup>54</sup> i els seus honors foren repartits «entre le chambrier Thierry, le comte d’Auvergne Bernard, et d’autres».<sup>55</sup> Entre aquests altres personatges

<sup>50</sup> CC, vol. VI, doc. 108, p. 108.

<sup>51</sup> CC, vol. VII, doc. 60, p. 203, juny – juliol de 878. «El papa Joan [VIII], davant les queixes que l’arquebisbe Frotari de Bourges li ha adreçat a causa de les hostigacions que sofreix de part dels homes del comte Bernat [de Gòtia], li ordena que es presenti amb els seus bisbes al sínode que se celebrarà a Troyes, al qual espera i desitja que assisteixi el rei Lluís».

<sup>52</sup> CC, vol. VII, doc. 64, p. 205, [Troyes, 10 de setembre] 878.

<sup>53</sup> CC, vol. VII, doc. 61, p. 203, Troyes, 18 d’agost de 878.

<sup>54</sup> CC, vol. VII, doc. 65, p. 205, [Troyes, setembre] 878, «El papa Joan excomunica Bernat, fill de Bernat i Bliquilda, perquè ha envaït béns eclesiàstics, s’ha oposat a la potestat reial, ha pres al bisbe Frotari la seva ciutat i tot el que tenia, i havent estat citat dos cops pel papa i un cop pel rei, no s’ha presentat. El papa declara que l’excomunió serà efectiva mentre no esmeni satisfactòriament les seves faltes, però si no ho fa i intenta retenir amb violència tot allò que el rei li ha pres, caurà en anatema».

<sup>55</sup> Auzias LÉONCE. “Recherches d’histoire carolingienne. II. Le personnel comtal et l’autorité royale en Septimanie méridionale (872-878)”, *Annales du Midi*, vol. 45, n. 178, 1933, p. 121-147. L’autor cita els *Annales Bertiniani* «Iudovicus rex... dispersit est honores Bernardi Gothiae markionis per Theodericum camerarium et Bernardum Arvernium et per alios secrete dispositos». Hom suposa que dins les disposicions secretes hi havia els comtats que van rebre Guifré i Miró.

que no s'esmenten, hom hi ha volgut veure els germans cerdans. Així, segons els historiadors, Guifré rebé els comtats de Barcelona i Girona, mentre que a Miró li va correspondre el comtat del Rosselló. Si l'ordre dels esdeveniments fou aquest, Guifré "aconsegua" el comtat gironí un any després que Radulf aparegués en un document amb el títol de comte.

Però, com podem explicar que l'únic personatge que no surt esmentat en cap ocasió sigui el que rep la recompensa més grossa? Abadal ho argumentava dient que el seu cosí, el comte de Carcassona-Rasés, i els bisbes de Girona i Barcelona foren els seus valedors davant el rei.<sup>56</sup> L'historiador, però, tenia molta cura en assenyalar que «es conserva memòria de fins a trenta-set documents, sencers o per referència, i trenta-dues notícies o records sobre actuacions seves, les transmises fins a una tercera generació; ara bé, tots aquest documents i totes aquestes notícies es refereixen a fets esdevinguts als comtats d'Urgell-Cerdanya-Conflent i Osona; arriben fins a Tarragona; d'on mai no es fa esment ni al·lusió és al comtat de Barcelona».<sup>57</sup> Només podem afegir que tampoc ens consta cap notícia que el vinculí amb el comtat de Girona. Aleshores, què passava en el comtat de Girona? Ha arribat el moment de parlar dels quatre documents que Botet i Sisó aportava referents al comte Dela, i d'un bisbe gironí anomenat Ermemir a qui tothom considera un usurpador.

#### DELA COMTE DE GIRONA

El primer document que cita Dela, el 26 de juny de 879,<sup>58</sup> narra el que va succeir en un mall públic celebrat a Castelló d'Empúries. Resulta que en el sínode d'Attigny (870) el monestir de Banyoles havia aconseguit un precepte que li atorgava unes cel·les situades en el comtat de Peralada. Però quan el bisbe de Girona va voler fer efectiu el precepte, l'abat de Sant Policarp de Rasés se'n va apoderar per la força. Per això, el bisbe, en nom de l'abat de Banyoles, va presentar una queixa en el decurs del sínode de Troyes (878).<sup>59</sup>

<sup>56</sup> ABADAL, *Els temps ...*, p. 65.

<sup>57</sup> *Ibidem*.

<sup>58</sup> CC, vol. V, doc. 52, p. 92, Castelló d'Empúries, 26 de juny de 879.

<sup>59</sup> Lluís G. CONSTANS, *Diplomatari de Banyoles*, Banyoles, 1985. Hi consten una sèrie de documents que esmenten les dites cel·les: doc. 5, p. 157, Sant Serní de Tolosa, maig de 844. «Precepte del rei Carles el Calb a precís de l'abat Elies que concedeix la lliure elecció d'abat i plena fermesa a quantes

El rei va voler saber per què no s'havia executat el que manava el precepte del seu pare i el bisbe va contestar que l'abat de Rasés li havia ensenyat una carta segellada pel rei en la qual li donava les esmentades cel·les. Per rebaixar una mica la seva negligència va afegir que els comtes Dela i Sunyer també l'havien vist.

Hi ha alguns punts que cal recalcar. La data: el judici presidit per Dela es va celebrar un any després de la dieta de Troyes, aquella en què es van repartir els honors de Bernat de Gòtia. El text explica que Dela i Sunyer eren comtes abans de la dita dieta, ja que, van poder veure la lletra segellada que duia l'abat de Sant Policarp. El lloc: si qui havia de jutjar el conflicte entre un abat del comtat de Girona i un altre abat del comtat de Rasés era el bisbe, per què el mall es va celebrar a Castelló d'Empúries davant del comte Dela? L'actitud del comte Guifré: si les disposicions secretes del rei durant la dieta de Troyes són com les expliquen els historiadors, hem de creure que Guifré "acabava de rebre" el comtat de Girona, llavors, perquè va desapropiar la primera oportunitat que tenia d'intervenir? Per què no va enviar uns emissaris que comprovessin que es feia justícia amb el "seu" monestir banyolí?

Els dos documents següents, datats del 881<sup>60</sup> i del 888,<sup>61</sup> resolen uns conflictes sobre unes terres del comtat d'Empúries que els habitants disputaven al bisbe Teuter. És a dir, Dela intervenia en els assumptes del

commutacions legalment fessin»; doc. 10, p. 172, Queirzy, 21 de febrer de 866. «El rei Carles II de França, a prec de l'abat Pere, concedeix als monjos del monestir de Banyoles i als seus béns la immunitat i els atorga la lliure elecció d'abat»; CC, vol. V, doc. 40, p. 88, Attingny, 4 de juliol de 870. «El rei Carles, a prec de l'abat Ansemon del monestir de Sant Esteve de Banyoles, dóna un precepte pel qual confirma el que anteriorment havia concedit a l'abat Pere, antecessor d'Ansemon»; *Diplomatari de Banyoles*, doc. 12, p. 175, Troyes, setembre 878. «Precepte del rei de França Lluís el Balb atorgat a prec de l'abat Ansemund que concedeix al monestir de Banyoles la immunitat de lliure elecció d'abat i la confirmació de ses possessions»; doc. 13, p. 179, Castelló d'Empúries, 26 de juny de 879, «Judici i sentència donada en presència del bisbe Teuter i del comte Dela de Girona, perquè es donés a l'abat Ansemon de Sant Esteve de Banyoles la possessió dels priorats del comtat de Peralada i els posseís el seu monestir amb tota quietud i sense oposició de l'abat Obstared de Sant Policarp, que injustament els havia ocupat».

<sup>60</sup> CC, vol. V, doc. 53 p. 95, [«Purtos»], 17 de maig de 881.

<sup>61</sup> CC, vol. V, doc. 63, p. 101, 30 d'abril de 888. MARQUÈS, *Cartoral...*, doc. 12, esmenta la data 888, 30 d'abril i 4 de juny.

bisbat. El darrer document de 893,<sup>62</sup> és un altre judici. Aquest cop és Serfdedéu, el successor de Teuter, qui reclama unes terres situades a Bàscara, dins el comtat de Girona–Besalú, en una zona que fa frontera amb el comtat d'Empúries–Peralada. En el judici hi participen onze enviats del comte Dela que, en aquells dies, hom suposa que estava enfrontat amb el bisbe.

Encara hi ha un altre esment de Dela com a comte de Girona. El trobem en un judici presidit per Bernat II que es va celebrar en el castell de Besalú, el 23 de març de 983, per destriar qui era el propietari dels llocs de Juïgues i Tarabaus. El mandatari de l'abat de Ripoll ensenyava les escriptures que tenien per demostrar la veracitat de la seva pretensió. Segons aquestes, el comte Dela de Girona era propietari dels alous per compra feta als jueus que els habitaven i que va instal·lar «in sua civitate Ierunde».<sup>63</sup> Virgila<sup>64</sup> els va heretar i els va donar a la seva germana Ranlo,<sup>65</sup> abadessa del monestir de Sant Joan de Ripoll, la qual, uns anys més tard, els va cedir al monestir de Ripoll. Segons aquesta documentació podem deduir que Dela era el comte de Girona, com a mínim, des de l'any 870.

### UN INTENT DE RESTAURAR LA TARRACONENSIS

Poc abans del 15 d'agost de 885, Teodard fou nomenat arquebisbe de Narbona davant de tots els bisbes de l'arxidiòcesi, amb l'excepció dels tres bisbes catalans, que excusaren la seva assistència. Ingobert d'Urgell, investit

<sup>62</sup> CC, vol. V, doc. 84, p. 120, 15 d'abril de 893. MARQUÈS, *Cartoral...* Segons el cartoral hi va haver més d'un judici per resoldre usurpacions de terres a Bàscara. En el primer, de 13 de novembre de 892 (doc. 14), Revell reconeix que s'ha apoderat injustament d'una terra en el vilar d'Abderama, terme de Bàscara. El 27 de novembre de 892 (doc. 15) el mateix Revell reconeix que va comprar il·lícitament una terra en el terme de Bàscara que pertanyia a Santa Maria i Sant Feliu de Girona a Eldebonus i Avecella. L'1 de desembre de 892 (doc. 16), Guadamir reconeix que una sisena part de la vinya que havia comprat en el terme de Bàscara és del bisbe. El 15 d'abril de 893 (doc. 17), el ja esmentat Revell reconeix judicialment la nul·litat del seu títol de propietat sobre uns camps i un molí situats a Bàscara i els retorna al bisbe. L'1 de desembre de 893 (doc. 18), el mateix Revell reconeix haver tallat disset figures de l'hort del bisbe Serfdedéu situat en el terme de Bàscara.

<sup>63</sup> MARQUÈS CASANOVAS "Domna Ranlón,...". CC, vol. V, doc. 255, p. 238, 23 de febrer de 941; doc. 312, p. 287, 21 d'octubre 955, i doc. 485, p. 436, 23 de març de 983.

<sup>64</sup> PUIG OLIVER "Els cinc documents ..." «(...) et advenit mihi ipse alodus de genitore meo nomine Dela qui est condam et genetrice mea nomine Chintol comitissa similiter qui es condam...VIII kalendas marci anno V regnante Lodovico rege filio Karoli regis».

<sup>65</sup> Id., doc. 2, p. 142, 21 d'octubre de 955.



entre el 883 i el 885, i Teuter de Girona (870-888) al·legaren motius de salut, mentre que Frodoí de Barcelona (861-890) es disculpà dient que esperaven un atac dels sarraïns. Per acabar de fer-nos una idea del mapa eclesial, afegirem que a l'any 885 també moria Odesind, bisbe d'Elna i s'elegia Riculf, el germà petit de la nissaga cerdana, i que el comte Guifré aconseguia que el nou arquebisbe restablís la seu osonenca, per la qual va fer consagrar Gotmar (886). Abadal explicava que poc després de l'elecció de l'arquebisbe, per les terres urgellenques va córrer la brama que el bisbe Ingobert havia mort i, aprofitant que el nou arquebisbe era a Roma fent la visita *ad limina*, un sacerdot anomenat Esclua es va fer proclamar bisbe amb l'ajut del comte Ramon de Pallars.<sup>66</sup> No hi ha cap notícia i, per tant, cap hipòtesi sobre si Guifré va participar en aquesta elecció o si es va fer sense que ell ho sabés.

Tan bon punt va arribar a Urgell, el bisbe Esclua va voler escindir els bisbats de les terres que seran conegudes com "la Catalunya Vella", de l'arquebisbat narbonès. Comptava amb l'ajut dels comtes Ramon de Pallars, Dela de Girona, Sunyer II d'Empúries i, al començament, «amb l'anuència de Guifré, els honors originaris del qual (Urgell, Cerdanya i Berguedà) radicaven també als termes de la diòcesi urgellenca».<sup>67</sup>

Els historiadors han considerat que la mort del bisbe de Girona, Teuter, ocorreguda entre el 24 de novembre de 888<sup>68</sup> i el 15 de desembre del mateix any fou l'ocasió que trobà Teodard per aturar l'intent d'escissió. La seva suposició es basa en una sol·licitud, sense data, que alguns canonges de la seu gironina van enviar a l'arquebisbe, on demanaven la investidura de Serfdedéu;<sup>69</sup> i en la *Vita de Sant Teodard*, que va ser escrita dos-cents anys més tard dels fets que narrem.<sup>70</sup> Ara bé, i si l'ordre dels fets no hagués estat aquest?

<sup>66</sup> ABADAL, *El temps ...*, p. 69.

<sup>67</sup> ABADAL, *El temps...*, p. 69. Ramon MARTÍ, "Delà, Cesari i Ató. Els primers arquebisbes dels comtes-prínceps de Barcelona (951-953/981)", *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 67, núm. 1, 1994, p. 369-386.

<sup>68</sup> A CC, vol. V, doc. 63 hi ha una nota que explica la datació d'aquest document: «(...) porten data del quart any de l'emperador Carles, el qual, coronat emperador a Roma el febrer de 881, havia començat a regnar a França arran de la mort accidental de Carloman, el desembre de 884, i havia estat deposat el novembre o principis de desembre de 887. Tot i això, alguns escrivans continuaren comptant pels anys del seu regnat».

<sup>69</sup> CC, vol. V, doc. 66, p. 105.

<sup>70</sup> Recordem que un dels motius pels quals es va escriure la *Vita Sancti Teoardi*, vers 1089-1091, fou defensar la jurisdicció del metropolità de Narbona sobre els bisbats catalans.

És possible que, tan bon punt va morir Teuter, els bisbes Esclua, Gotmar i Frodoí, esperonats pels comtes Sunyer i Dela, investissin Ermemir. En aquest cas, Teodard s'hagué de moure amb promptitud per tal de destorbar els moviments secessionistes dels bisbes catalans. Per això, va elegir un prevere narbonès<sup>71</sup> i per donar-li cert aire de legitimitat va demanar a alguns canonges que li fessin arribar una nota que comunicués l'elecció de Serfdedéu, i que li sol·licitessin la seva investidura.<sup>72</sup> De fet, recordem-ho, el document no conté cap data i només hi consten els noms dels canonges que diuen tenir l'aprovació de diversos nobles laics sense dir-ne cap nom. Vistos els fets d'aquesta forma, es pot entendre la necessitat de Serfdedéu d'ésser constantment reafirmat en el càrrec, ja fos amb preceptes reials o amb butlles papals. També fa coherent la butlla que, a l'any 896, el Papa lliuraria a l'arquebisbe Arnust, successor de Teodard. Una butlla que regulava el procés que s'havia de seguir en l'elecció d'un nou bisbe: «el metropolità hauria de visitar la diòcesi vacant i curar de l'elecció del successor pel poble de l'església afectada i si no en trobés cap que fos apte li donava permís per nomenar-ne un de la seu narbonesa que considerés digne del lloc». Abadal reconeixia que el nomenament de Serfdedéu tenia algun defecte quan deia que la butlla de 896 «era una aprovació a posteriori del nomenament del septimà Servus-Dei».<sup>73</sup>

El bisbe nomenat per Teodard no fou ben rebut pel comtes Sunyer II d'Empúries i Delà de Girona, de manera que va haver de cercar refugi en el monestir de Banyoles.<sup>74</sup> Mentre estigué amb els monjos benedictins, Serfdedéu va escoltar les queixes de l'abat sobre la sostracció de les esglésies de Santa Maria de Porqueres i Sant Martí de Campmajor i en va decretar la restitució, amb l'obligació de pagar cada any dos modis de vi i de gra a Santa Maria de Girona.<sup>75</sup>

<sup>71</sup> CC, vol. V, doc. 67, p. 105, 15 de desembre de 888, Serfdedéu, bisbe de Girona ven a Agilbert, bisbe de Besiers, uns béns que tenia per herència dels seus pares en el suburbi de Besiers.

<sup>72</sup> CC, vol. V, doc. 66, p. 105, sense datar. La petició només està signada per deu personatges, dels quals només dos s'identifiquen com a canonges de Santa Maria.

<sup>73</sup> ABADAL, *El temps ...*, p. 83.

<sup>74</sup> En un precepte de 903 donat a l'arquebisbe Arnust, s'esmenta el monestir de Sant Esteve de Banyoles com una de les propietats de l'arquebisbat. Hi ha la possibilitat que aquest fos un dels motius pel qual el van aixoplugar.

<sup>75</sup> CC, vol. V, doc. 68, p. 106, 1 de març de 889. «Venitente sive residente dompno atque venerabili episcopo Servodei nomine in cenobio qui vocant Balneolas,...». Cal notar que la datació es fa en

La rivalitat política entre Guifré d'Urgell-Cerdanya-Osona i Sunyer II d'Empúries va créixer a causa del gran ascendent que el segon tenia sobre els bisbes que, fins i tot, podia destorbar el bon govern dels comtats del primer. Per això, de mica en mica, Guifré es va separar de la conjura i va fer els primers passos per restablir el lligam amb l'arquebisbe.

Sunyer va voler reforçar la seva posició i va organitzar un viatge a la cort franca per reconèixer Odó (887-898). Aquest era un sobrevingut sense cap lligam amb la família reial que tenia com a millor mèrit ésser el gran defensor de París dels atacs dels normands. Per aquest motiu, li van confiar el regne durant la minoria d'edat de Carles el Simple. El bisbe Ermemir, el ja esmentat abat Saborell, així com diversos preveres i prohoms van acompanyar Sunyer II en el viatge i van obtenir alguns preceptes per a ells mateixos i per a tercers.<sup>76</sup>

Una atenta lectura dels privilegis atorgats pel rei ens mostra els dos bàndols que s'havien format. Així, Sunyer en demanava un a favor del monestir de Sant Policarp de Rasés que li retornava les cel·les del comtat de Peralada que el seu germà Dela havia donat al monestir de Banyoles en el judici de 879. Ermemir n'aconseguia un altre a favor del bisbe Gotmar d'Osona que li atorgava un munt de terres, de manera que el comte Guifré «quedava despullat de la ciutat de Vic, de tot el pagus de Manresa, i de la totalitat dels drets sobre mercats i pastures en el comtat de Vic».<sup>77</sup>

Salrach, però, pensava que «quan Sunyer i els seus acompanyants visitaren el rei Odó a Orleans pel juny de 889, les possibles diferències –si és que n'havia– de 887 entre Sunyer i Guifré per la mitra gironina ja devien haver estat arranjades i l'expedició de Sunyer probablement es feia amb el coneixement i l'acord de Guifré».<sup>78</sup> Si ja no existia cap diferència, com és que el precepte aconseguit per Ermemir “castigava” Guifré prenent-li les terres

el segon any de la mort del rei Carles emperador, «regnante Domino nostra Iesu Christo, nobis autem expectante rege ab ipos largitori», és a dir, Serfidedeu encara no ha reconegut el rei Odó.

<sup>76</sup> Entre els que va donar a prohoms se n'han conservat dos, el que va atorgar a favor del prevere Guifré i els seu germans Sindilà i Envolat (CC, vol. V, doc. 72, p. 110) i el que va rebre un altre Guifré, jutge a Girona (CC, vol. V, doc. 78, p. 114). SALRACH, *El procés...* vol 2, p. 117, «Segons Abadal “és molt probable que aquests preceptes no fossin únics”. Nosaltres gairebé ho assegurem, perquè, segons ens sembla, degué ésser aleshores que uns particulars, anomenats Llop, Adrhoer, Blodí i Grifó, que havien aprisiat terres a les Preses, al comtat de Besalú, reberen un precepte reial, avui perdut, que confirmava la propietat aprisiada».

<sup>77</sup> ABADAL, *El temps...*, p. 73.

<sup>78</sup> SALRACH, *El procés...*, vol. 2, p. 112.

que havia repoblat amb tant d'esforç? I quina fou la causa per la qual el bisbe Gotmar les va rebre, si no ho podem considerar com una recompensa per la lleialtat demostrada a Esclua i al comte Sunyer?

Ben aviat, l'arquebisbe va comprendre que li calia fer el mateix.<sup>79</sup> Havia d'anar a reconèixer Odó per evitar que l'arxidiòcesi quedés esmicolada. A finals del mes de juny de 890 va emprendre el viatge cap a Orleans i hom creu que duia lletres del comte del casal Cerdà que, uns mesos abans, ja havia començat a datar els documents segons l'any del rei Odó.<sup>80</sup> El que sí sabem del cert és que Teodard va obtenir un precepte que li confirmava els drets fiscals de l'arquebisbat alhora que n'hi donava uns altres de nous. Amb aquesta sanció reial, el metropolità pogué començar el redreçament dels bisbats revoltats: fer reconèixer els bisbes que ell havia ordenat, Ingobert a Urgell i Serfdedéu a Girona, i corregir l'actitud dels altres dos, Gotmar de Vic i Frodoí de Barcelona.

Segons Abadal, el 17 de novembre de 890 es va celebrar un sínode a la localitat de Port,<sup>81</sup> vora Nimes, on van comparèixer els bisbes, Ingobert, Serfdedéu, Frodoí i Gotmar, i que aquest darrer, penedit, culpà el comte d'Empúries de tot l'enrenou provocat. Un cop escoltades les parts, Teodard va decidir expulsar els bisbes que ell no havia consagrat i que considerava intrusos, però no va voler excomunicar cap dels implicats, malgrat que algunes veus li ho van demanar. Finalment va enviar una legació al comte Sunyer II per explicar-li les resolucions que havien pres. El que no sabem és

<sup>79</sup> Els documents dels partidaris de l'arquebisbe utilitzaren la fórmula «(...) anno quod obiit Karolus imperator [Christo] renante rege expectante» fins que aquest va anar a reconèixer el rei Odó. CC, vol. VI, doc. 144, p. 183, 14 d'abril -15 de maig de [888] (tercer document esmentat en la "sèrie de Radulf"). CC, vol. VIII, doc. 90, p. 175, 29 de novembre de 889. Venda entre Gotmar i els esposos Esteve i Aduvira (segons l'any de la defunció de Carles emperador, Crist regnant, esperant rei). Passava el mateix en el Rosselló: CC, vol. VI, doc. 146, p. 185, 9 de gener de 889. Venda entre els esposos Cabilà i Elisabet i l'arxipreste Aimerà d'Elna. També hem d'assenyalar el que Serfdedéu va donar al monestir de Banyoles (CC, vol. V, doc. 68, p. 106, 1 de març de 889).

<sup>80</sup> El tercer document que he esmentat de Radulf, la donació del 15 de maig de 888 a Santa Maria de la Grassa, té dues curiositats: la primera la datació «...madii, anno quod obiit Karolus imperator [Christo] regnante rege expectante...», és a dir que encara no havien reconegut el nou rei. La segona, que en el text s'exclou Quitxol, la muller del comte Dela, tot i que subscriu el document. CC, vol. VIII, doc. 89, p. 174, 24 d'abril de 889. Venda que els habitants del vilar Espinos fan al comte Guifré i a la seva muller Guinedella (segon any del rei Odó).

<sup>81</sup> Robert-Henri BAUTIER, "La prétendue dissidence de l'épiscopat catalan et le faux concile de «Portus» de 887-890", *Bulletin philologique et historique jusqu'à 1610 du comité des travaux historiques et scientifiques*, París, 1963, p. 477-498. L'autor posa en dubte la celebració del dit concili.

si el va trobar, ja que, segons Ibn Hayyan,<sup>82</sup> és molt probable que en aquells dies el comte comandés una expedició naval a Pechina (Almeria).

Les ordres de l'arquebisbe es compliren amb lentitud, si tenim en compte que a l'any 891, Esclua encara actuava com a bisbe d'Urgell, i Ermemir, que hauria trobat aixopluc al costat de Sunyer II, destorbava els moviments de Serfdedéu. Per això, el 15 de juliol de 891, Serfdedéu assistí junt amb Teodard a un sínode convocat pel rei Odó. Allí, el bisbe, va obtenir un precepte que concedia a la seu gironina la immunitat judicial i fiscal. És a dir, el rei, mitjançant el precepte, reconeixia Serfdedéu com a bisbe de Girona.<sup>83</sup>

Malgrat aquests reconeixements, alguna cosa encara no estava ben resolta. De nou, és Abadal qui ens explica que, a l'any 892, es va celebrar un altre concili a la Seu d'Urgell per resoldre el conflicte una vegada per totes. Allí, el bisbe Frodoí va demanar perdó i se li va concedir. Esclua i Ermemir que es degueren mantenir fermes en les seves pretensions, «foren despullats davant tots, dels induments episcopals i estripats aquests, romputs els bàculs sobre llurs caps, arrancats vergonyosament llurs anells dels dits, foren expulsats de tot ordre clerical i deposats».<sup>84</sup> El resultat del dit concili el veiem en les actuacions del bisbe de Girona Serfdedéu que va començar a actuar com a bisbe de ple dret presidint uns judicis on ell mateix reclamava uns alocs situats en el terme de Bàscara.<sup>85</sup> El bisbe, però, hagué d'esperar fins al

<sup>82</sup> BRAMON, *De quan érem...*, p. 235 «Ibn Hayyan, al-Muqtabis, III, p. 98 «Digué 'Isà b. Ahmad al-Razí: Aquest any [246/6 maig 889-24 abril 890]: Mentre el representant del poder central omeia lluitava contra la petita república independent de Pechina, heus aquí que Sunyer [II], comte d'Empúries (Anburs), del país d'al-Faranga, es presentà amb quinze naus que atacà a la costa d'Almeria, al port de Pechina (al-Baggana. Moltes de les naus, i d'altres, foren incendiades i dispersades durant l'atac, fins el punt que fou mort a la part dragada del port (al-Hawda) Halaf b. Zuhri, que era un dels principals [marins (Bahariyyun) de Pechina]. Hi acudiren de nit tots els marins dels voltants d'Almeria i, quan estaven a punt d'arribar-hi, els infidels els espantaren i es replegaren. [Preferiren] pactar la treva, bo i optant pel rescat [dels cautius] i la [signatura] d'un conveni comercial que els marins [de Pechina] acceptaren. El pacte es tancà per mitjà del seu senyor, Abd al-Rahman b. Mutarrif [b. Abd al-Rahaman b. Asbag al-Ta'i] al-Hagg, que havia fet bon efecte a l'infidel (ilg) Sunyer, anava vestit amb una formosa i bella indumentària, cosa que agradà a l'infidel. L'hi encomanà de fer la pau amb el seu poble i li concedí el que li sol·licitava i el complagué en el que desitjava. Conclòs l'afer entre ells i l'infidel des de llavors, aquest se'n anà amb les seves naus».

<sup>83</sup> MARQUÈS, *Cartoral...*, doc. 13.

<sup>84</sup> ABADAL, *El temps...*, p. 82. La imatge que narra és prou dramàtica però no documenta d'on va treure el relat.

<sup>85</sup> CC, vol. V, doc. 80, p. 115, 13 de novembre de 892; doc. 81, p. 116, 27 de novembre de 892 i doc. 82, p. 117, 1 de desembre de 892.

15 d'abril de 893, dia que el demandat, en presència d'onze *vassi* del comte Dela, va reconèixer la nul·litat del seu títol de propietat i evacuà les terres a favor del bisbe.<sup>86</sup>

És curiós que aquesta vegada, no hi assisteixi cap comte, tot i que el terme de Bàscara està ubicat just en la frontera entre els comtats d'Empúries i de Besalú. En paraules de Salrach, «no calia —es tractava de causes corresponents a la jurisdicció episcopal—, ni era massa convenient, per tal com temps abans ells [es refereix als comtes Dela, Sunyer i Radulf] havien vist amb bons ulls les usurpacions».<sup>87</sup> Quan l'historiador va fer aquesta afirmació, no va tenir en compte els altres judicis en què també es disputava la jurisdicció episcopal que s'havien fet sota la presidència del comte Dela.<sup>88</sup> Tampoc va considerar adient citar que uns anys més tard el comte Sunyer I de Barcelona en va presidir un altre per dirimir una disputa entre el bisbe i l'abat de la Grassa, en què aquest últim reclamava com a pròpia una església que el bisbe havia convertit en parròquia i havia donat a un clergue anomenat Ermemir.<sup>89</sup>

A l'any 896, Arnust, el successor de l'arquebisbe Teodard, va aconseguir una butlla papal que regulava el procés que s'hauria de seguir en l'elecció dels nous bisbes i que donava per bona la forma emprada per elegir Serfededéu. El 15 d'octubre de 897, els bisbes Girona i d'Elna anaren novament a Roma per obtenir unes butlles que confirmessin les possessions i els privilegis dels seus respectius bisbats. En la dirigida a Serfededéu, el Papa li donava la meitat del teloneu, de la rafega, del pasquari i de les salines de la diòcesi i, el que és més interessant pel present article, s'hi fa constar que Ermemir ha estat expulsat, depositat i excomunicat.<sup>90</sup> En la que va atorgar al bisbe Riculf, li tornava a donar totes les esglésies del Rosselló i del Conflent que hi havia des del Port de Jardó —punt que separava el bisbat

<sup>86</sup> MARQUÈS, *Cartoral ...*, doc. 17. Josep Maria SALRACH, (*El procés...* vol 2, p. 119) veu aquests judicis com la conseqüència d'una entesa entre el bisbe i els comtes Dela i Sunyer, però capgira les dates i fa que el de l'evacuació de terres, on van assistir els onze *vassi* del comte, sigui el que es va celebrar primer.

<sup>87</sup> SALRACH, *El procés...* vol 2, p. 119

<sup>88</sup> Ens referim als documents que esmentava Botet i Sisó per demostrar que Dela era el comte de Girona.

<sup>89</sup> CC, vol. V, doc. 142, p. 159, 1 de març de 913.

<sup>90</sup> CC, vol. VI, doc. 151, p. 188, 15 d'octubre de 897 i CC, vol. V, doc. 90, p. 125, [8-15] d'octubre de 897.

d'Elna del d'Urgell– fins al mar, i entre els termes de Narbona i de Besalú.<sup>91</sup> Quina necessitat tenia Riculf que li confirmessin els límits del seu bisbat? Què estava passant en el Rosselló?

L'1 de novembre de 898, el bisbe d'Elna anà a Vienne-la-Ville a reconèixer el rei Carles el Simple. El nou rei li va concedir un precepte en el qual es fa constar que les esglésies del vic d'Elna estaven tan arruïnades que no es podien restaurar.<sup>92</sup> Aquesta destrucció també s'esmenta en la donació que Ridlinda i el seu fill Olibà fan al monestir de la Grassa (cinquè document de la "sèrie de Radulf") que explica que les esglésies que donen estan «*constructas et destructas*».<sup>93</sup> Que passava quelcom també ens ho confirma un precepte que, uns dies abans de la trobada entre el bisbe d'Elna i el rei, havia aconseguit Robert pel fidel Teodosi que li concedia diversos béns fiscals en els comtats de Narbona, el Rosselló i Besalú i li traspassava els serveis que els habitants dels dits llocs feien al comte.<sup>94</sup>

Podem suposar que en algun moment, Miró el Vell havia vinculat el seu gendre Benció al govern del comtat per afavorir-ne el relleu. La mort de dit comte, ocorreguda en una data propera al 12 de març de 896,<sup>95</sup> podria haver donat ales a Sunyer II, pare de Benció, a l'hora d'imposar el seu criteri en el comtat rossellonès i al bisbe Riculf que, recordem-ho, era germà dels difunts Miró i Guifré. Sunyer II, però, no va saber calcular bé les seves forces. Les noves ingerències dins un altre bisbat, després de tot l'afer dels bisbes Esclua i Ermemir, degué ésser massa per la poca paciència que li quedava a l'arquebisbe Arnulf que, a la fi, el va excomunicar junt amb els seus fills, les mullers d'aquests i els seus fidels. En altres temps aquest fet comportava la pèrdua dels honors, de forma similar al que li havia succeït al comte Bernat de Gòtia; en aquesta ocasió només va permetre una certa indefensió del comte i dels seus familiars. Els fills del difunt comte Guifré el Pilós van aprofitar l'ocasió per envair les terres que la nissaga emporitana administrava. Miró el Jove va entrar per la força en el Rosselló, com ho certifiquen els diferents documents que parlen de destrucció de les esglésies, mentre que Guifré

<sup>91</sup> CC, vol. VI, doc. 151, p. 188, 15 d'octubre de 897.

<sup>92</sup> ABADAL, *Diplomes...*, p. 107.

<sup>93</sup> CC, vol. VI, doc. 193, p. 218. «(...) donamus nos ipsum alodem supranomitem ad prefata casa Dei cum ipsas eccleisas qui ibidem sunt constructas et destructas.»

<sup>94</sup> ABADAL, *Diplomes...*, doc. XXXII, p. 368.

<sup>95</sup> CC, vol. VI, doc. 150, p. 187. El document esmenta que Berà, Eldelbert i el prevere Teudó actuen com a marmessors del comte Miró.

Borrell ho feia en el comtat de Girona, si fem cas de la ràpida desaparició de Gausfred, el fill del comte Dela.

Els antics aliats del comte Miró el Vell i de Sunyer II i els monestirs que tenien terres en aquells comtats s'afanyaren a sol·licitar un precepte del rei Carles que els permetés conservar el patrimoni. Entre els laics hi ha el que va concedir al seu fidel Esteve que li reconeix la propietat dels béns que té en els comtats de Narbona, el Rosselló, Empúries i Besalú, que inclou les vil·les de Pesillà i Romanyà que la seva esposa Anna havia donat a Radulf i Ridlinda.<sup>96</sup> El que va obtenir Guifré, net del vescomte Esteve de Narbona i fill del jutge Undila de Girona.<sup>97</sup> Entre els que va donar als eclesiàstics hi ha el que va atorgar a l'abat de Santa Maria d'Orbieu,<sup>98</sup> i a l'abadessa de Sant Joan de Ripoll.<sup>99</sup> Els bisbes Riculf<sup>100</sup> i Serfdedéu<sup>101</sup> també n'obtingueren un cadascú que reconeixia, un altre cop, les propietats i privilegis en les seves respectives seus, mentre que l'arquebisbe de Narbona n'aconseguí dos. En el primer fa constar la possessió del monestir de Banyoles. El segon és, de fet, una *auctoritas* del rei dirigida a tots els servidors públics que ordena que cap comte, ni jutge, gosi judicar sacerdots ni levites, ni gravar llurs béns, sinó que siguin judicats per llurs bisbes, i posa els bisbes i sacerdots sota la seva tuïció i mundeburdi.<sup>102</sup>

El privilegi atorgat a Esteve dona sentit a les dues donacions que feren Radulf i Ridlinda de la vil·la de Pesillà al monestir de la Grassa.<sup>103</sup> He esmentat que ambdues eren difícils de datar, la primera balla entre els anys 898 i 904 i la segona entre el 915 i el 920. En aquesta darrera donació es pot llegir que Olibà tenia els aious per herència paterna, mentre que Ridlinda reconeix que els tenia per compra. Amb aquestes dades podríem deduir que la primera

<sup>96</sup> ABADAL, *Diplomes...*, doc. XXXIII, p. 371. «Tours-sur-Marne, 14 de juny de 899. Precepte del rei Carles, donat amb la intervenció de la seva mare Adelaida i a prec de l'arquebisbe Arnust de Narbona, concedint al fidel Esteve la plena propietat en alou d'una sèrie de béns en el pagus de Narbona i en els comtats de Rosselló, d'Empúries i de Besalú, i els confirma tot el que haguessin comprat i poguessin obtenir en aquests territoris». Abadal afegeix que en l'execució testamentària del dit comte també esmenta el precepte diverses vegades.

<sup>97</sup> ROURA, G. "Un diploma desconegut..."

<sup>98</sup> CC, vol. VI, doc. 158, p. 193, Tours-sur-Marne, 29 de maig de 899.

<sup>99</sup> CC, vol. IV, doc. 40, p. 98, Tours-sur-Marne, 4 de juny de 899.

<sup>100</sup> CC, vol. VI, doc. 160, p. 194, Tours-sur-Marne, 6 de juny de 899.

<sup>101</sup> CC, vol. V, doc. 97, p. 131, Tours-sur-Marne, 29 de maig de 899.

<sup>102</sup> ABADAL, *Diplomes...*, doc. X, p. 438.

<sup>103</sup> Els documents quart i cinquè de la "sèrie de Radulf".



donació era anterior a l'any 899, ja que va quedar invalidada amb el privilegi que el rei va donar a Esteve. Per poder complir amb la paraula donada al monestir, Radulf i Ridlinda no tingueren més remei que comprar la vil·la de Pesillà a Esteve o als seus hereus, si tenim en compte els nombre d'anys transcorreguts entre una donació i l'altra.

He omès, deliberadament, citar en el recull de preceptes que el rei Carles el Simple va atorgar-ne un, des de Tours-sur-Marne a l'any 899, que el comte Guifré II Borrell va aconseguir en benefici propi.<sup>104</sup> Fou l'únic de tots els prohoms que feren aquell viatge que no va demanar el reconeixement de cap propietat en els comtats de Narbona, Girona-Besalú, Empúries-Peralada, el Rosselló, el Conflent o Rasés, sinó que en el seu se li retornava tot el que el rei Odó havia concedit al bisbe Gotmar de Vic a precés del comte Sunyer II d'Empúries i del bisbe Ermemir de Girona. Ens hem de preguntar, però, si aquest fou l'únic motiu pel qual va participar en el seguici de l'arquebisbe de Narbona i dels bisbes de Girona i del Rosselló. Salrach apunta que hi anà «per jurar fidelitat a Carles el Simple, i complir la formalitat de rebre la investidura dels comtats que ja governava de fet».<sup>105</sup> Si creiem, però, com feia Martí,<sup>106</sup> que amb la donació dels béns fiscals que, a l'any 862, el rei va fer al fidel Sunyer també li concedia el govern dels comtats de Girona i Barcelona, podríem arribar a la conclusió que Guifré Borrell va anar a cercar un document que li atorgués aquests dos honors que pertanyien a l'excomunicat Sunyer.<sup>107</sup>

<sup>104</sup> ABADAL, *Diplomes...*, doc. XXXIV [898-911]. Abadal diu que l'original es va perdre i que el coneixem per referències d'una venda que la comtessa Garsenda, vídua de Guifré Borrell, va fer a l'any 926 «vindo tibi in comitatu Ausona, in apenditio de Sancti Laurenti, in villa Felgeiroles, terra que mihi advenit per preceptum quod Carolus rex fecit ad viro meo Wifredi, qui vocabulum fuit Borrello».

<sup>105</sup> SALRACH, *El procés...*, vol. 2, p. 149.

<sup>106</sup> MARTÍ, *Col·lecció...*, p. 53.

<sup>107</sup> Cal recordar la forma com es van repartir els honors que tenia Guifré el Pilós. Miró i Sunifred es van atribuir els dos grans comtats que ja havia posseït l'avi Sunifred, Cerdanya i Urgell, mentre que els dos germans petits Guifré Borrell i Sunyer, es van quedar amb el comtat d'Osona. Un repartiment similar el van intentar els fills de Miró el Jove quan trobem Sunifred al capdavant del comtat de Cerdanya i Guifré en el de Besalú. La mort d'aquest darrer només va comportar el canvi de titular, Oliba dit Cabreta el va substituir. Quan Sunifred va morir sense hereus, els dos germans que quedaven, Oliba Cabreta i Miró Bonfill, es repartiren l'herència paterna de la mateixa forma, però els esdeveniments van fer que Miró accedís al bisbat i Oliba tornà a ser l'únic comte d'aquells comtats. Els fills d'Oliba Cabreta van aconseguir la partió dels dos comtats: els dos germans grans, Bernat i Guifré, es queden els comtats de Besalú i Cerdanya, mentre que el tercer, Oliba, s'ha de conformar amb el pagus de Ripoll i el de Berga.

Tan bon punt va arribar a Osona del viatge, Guifré Borrell reuní els refugiats que havia provocat l'última ràtzia que Lubb<sup>108</sup> havia fet a Barcelona i es va dirigir a la dita vila comtal, segons podem constatar d'una notícia aportada pel mateix Abadal: «Aquest és l'exemplar del precepte copiat a la ciutat de Barcelona l'any primer de la mort del rei Odó<sup>109</sup> en temps del comte Borrell, anomenat també Guifred com el seu difunt pare, després de la tornada dels barcelonins».<sup>110</sup>

L'excomunió de Sunyer II d'Empúries el va deixar sol i gairebé indefens –només comptava amb l'ajut dels fills i del nebot– davant de les ofensives de Miró el Jove en el Rosselló i de Guifré Borrell a Barcelona i Girona. Per evitar la pèrdua total dels dominis, Sunyer va haver de pactar amb els comtes del casal cerdà. Va cedir el Vallespir i la franja de l'alt Rosselló a Miró el Jove, que aviat hi actua, com es pot veure en un document datat de l'any 901.<sup>111</sup> Aquestes terres aconseguides pel comte cerdà encara figuraven com a pròpies del comtat de Besalú en el testament sacramental del comte Bernat Tallaferro,<sup>112</sup> en el jurament de fidelitat a Bernat II de Besalú,<sup>113</sup> i en la donació que el mateix Bernat II va fer a Ramon Berenguer III de Barcelona.<sup>114</sup>

<sup>108</sup> BRAMON, *De quan érem ...*, p. 238-240: «Digué 'Isa b. Ahmad [al-Razi]: aquest any [284/8 febrer 897-27 gener 898] Lubb b. Ahamd al-Qasawi [sic., per Lubb b. Muhammad b. Lubb Musa b. Musa b. Qasi], senyor de la Frontera Superior, va fer una algarada contra la fortalesa de ? [Awra] de la jurisdicció de Barcelona, residència del tirà de Barcelona [al-Faranga]. Se n'emparà i la cremà. Castigà l'enemic en trobar-se amb Guifré (Anquadir b. al-Mundir) [el Pilós], pare de Sunyer (Sunir), comte (qumtis) d'aquella regió, a qui derrotà, tot dispersant el seu grup. Lubb, en aquell dia i en l'encontre cos a cos, encertà el tirà Guifré amb una llançada de la qual morí al cap d'uns dies. Déu hi afavorí l'acció dels musulmans. El succeí en el seu càrrec el seu germà [sic, per fill] Sunyer –que Déu maleeixi!». Abadal i, després, molts historiadors han vist en aquests mots la confirmació que Guifré el Pilós era comte de Barcelona. Una lectura més atenta ens permet veure que en el text es parla de dos Guifré el Pilós, «a qui derrotà, tot dispersant el grup» i de Guifré Borrell, que «en aquell dia i en l'encontre cos a cos, encertà el tirà Guifré (...) el succeí en el càrrec el seu germà Sunyer».

<sup>109</sup> Odó va morir el 3 de gener de 898, per tant, Guifré Borrell va fer copiar el precepte a l'any 899.

<sup>110</sup> ABADAL, *El temps...*, p. 94.

<sup>111</sup> PONSICH, "El problema...", p. 14 i CC, vol. VI, doc. 164, p. 196. El comte Miró presideix un judici entre l'abat de Cuixà i un Llorenç per les porcions del vilar dit Llar.

<sup>112</sup> MONSALVATJE, *Besalú, ...*, vol. I, doc. VIII, p. 251.

<sup>113</sup> Ignasi J. BAIGES, Gaspar FELIU i Josep M. SALRACH (dir.) *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, vol. II, doc. 376 p. 683 [1070-1107].

<sup>114</sup> BAIGES, FELIU i SALRACH, *Els pergamins...*, doc. 371, p. 675, 10 d'octubre de 1107. Bernat II, comte de Besalú, dona a Ramon Berenguer III, comte de Barcelona, totes les seves possessions, és a dir, els comtats de Besalú, Ripoll, Vallespir, Fenollet i Perapertusa, a excepció dels dominis d'Olot i

Guifré Borrell, que havia aconseguit el comtat de Girona quan anà a veure el rei a l'any 899, va oficialitzar el traspàs del dit comtat el 18 de novembre de 908, quan Trasvad li vengué les terres del Montseny que acabava de comprar al comte d'Empúries, les mateixes que figuren en el precepte que el rei Carles li havia concedit, a l'any 862.<sup>115</sup> Dos dies més tard d'aquesta venda, el comte Guifré d'Osona-Barcelona-Girona assisteix, junt amb Arnust, arquebisbe de Narbona, i els bisbes Nantigís d'Urgell i Toderic de Barcelona a l'entronització de Guigó, el nou bisbe de Girona que substituïa el difunt Serfdedéu.<sup>116</sup>

Sis mesos després, en el concili de Jonquièras del 3 de maig de 909,<sup>117</sup> es va absoldre i beneir la família del comte Sunyer i a tots els seus fidels. Sunyer no va viure gaire temps més i el seu fill Gausbert heretà els comtats d'Empúries Peralada. Uns anys més tard, també heretava el comtat del Rosselló que havia estat del seu germà Benció (915), i va unir de nou dos dels comtats que havia posseït Sunyer I.

## CONCLUSIONS

Hi ha una qüestió que ens ajuda a discernir si un comte ho era per nomenament reial o si ho era per cessió d'algun germà, és a dir, si era un comte de dret o de fet. Primer cal esbrinar si les mullers dels governants en qüestió rebien el títol de comtessa. Aquest honor només l'empraven les mullers dels comtes de dret. Ho podem veure en el segon document de la "sèrie de Radulf" quan s'esmenta la comtessa Ermesenda, la vídua del comte Sunifred d'Urgell-Cerdanya, i la seva filla, la comtessa Quitxol, casada amb el comte Dela de Girona. Aquesta distinció també la van lluir les esposes de Miró –germana de Lindoí, vescomte de Narbona, de la qual desconeixem el nom– i

Ripoll, donats al monestir d'aquest darrer lloc. La donació serà efectiva quan mori l'esmentat Bernat si mor sense fills barons de la seva dona, filla de Ramon Berenguer III; si hi hagué fills barons, la donació només tindrà una vigència de quinze anys.

<sup>115</sup> CC, vol VII, doc. 105 p. 224, i doc. 106, p. 225. Podríem identificar aquest Trasvad amb el que participa en un judici celebrat a Girona el 17 d'abril de 898 (CC, vol. V, doc. 91, p. 126), en què es diu que era jutge i mandatari del comte Gausfred de Girona.

<sup>116</sup> CC, vol. V, doc. 127, p. 147.

<sup>117</sup> CC, vol. V, doc. 129<sup>bis</sup>, p. 149. Arnust, metropolità de Narbona, i els deu bisbes reunits dins l'església de Sant Vicenç de Jonquièras, al territori de Magalona, absolen i beneeixen el comte Sunyer, els altres comtes fills d'ell, llurs esposes i tots els seus fidels, els quals havien excomunicat temps enrere.

de Guifré el Pilós, la comtessa Guinedella. Per contra, Ridlinda, l'esposa de Radulf, mai rebé aquest honor. La diferència de tracte entre Ridlinda i Quitxol invalidaria la hipòtesi d'Abadal, quan deia que Guifré havia repartit els pagus del comtat de Girona entre el seu germà Radulf i Dela d'Empúries, i reafirma el fet que, aquest darrer, sigui el comte de Girona abans dels repartiments secrets de la dieta de Troyes.

Els comtes de dret pogueren deixar les terres que governaven als hereus. Ho van fer tot estirant l'esperit de la lletra del precepte del rei Carles que permetia que els fills ocupessin el lloc de llurs pares si aquests morien en combat defensant el rei. Tot i que, el cas de Miró fou una mica més complicat, ja que, com he apuntat, només va tenir una filla. Podríem creure que Miró va associar al seu gendre Benció en el govern.

En el cas dels comtes de fet, els comtats retornaven sempre a la família propietària original, tant si el que finia era el comte delegat com si el difunt era el comte de dret. Potser per aquest motiu es tan difícil de creure que Guifré cedís el pagus de Besalú a Radulf i que aquest no el retornés quan el primer va finir, o que sí que ho fes i que Guifré Borrell i després Borrell li tornessin a cedir. Tampoc és massa creïble que Guifré li assignés les terres de Besalú amb la condició que, a la seva mort, fossin retornades al seu fill Miró.

Hem de donar la raó a Botet i Sisó quan explicava que Dela era el comte de Girona. I hem apuntat que va aconseguir aquest honor uns anys abans (862) que Guifré el Pilós rebés els comtats d'Urgell i Cerdanya, en la dieta d'Attigny (870). A l'any 879, trobem Dela presidint un judici al costat del bisbe Teuter de Girona que donaria unes cel·les situades en el pagus de Peralada al monestir de Banyoles. En el decurs del judici s'explicava que aquestes havien estat donades a l'esmentat cenobi per un privilegi del rei Lluís (870) i que l'abat Obtared de Sant Policarp de Rasès els havia disputat, presentant unes lletres del mateix rei, lletres que els comtes Dela i Sunyer havien pogut veure. També hem vist que el bisbe va decidir no donar les cel·les a cap dels dos monestirs fins que el rei decidís quin dels dos documents era el vàlid, cosa que va fer en el decurs del sínode de Troyes de 878.

Si abans d'aquesta darrera dieta esmentada –on es van repartir els honors del deposit Bernat de Gòtia– Dela ja actuava com a comte de Girona no és massa lògic pensar que el rei hagués cedit el comtat a Guifré el Pilós, i d'aquesta manera perjudicar un comte que li havia estat fidel durant la revolta. Tampoc és lògic pensar que Dela actués en contra del rei, ja que, en aquest cas, Dela hauria patit el mateix càstig que Bernat de Gòtia, la pèrdua de tots els honors.

Però la historiografia pesa massa i Guifré comte d'Urgell-Cerdanya-Osona ha d'ésser, sí o sí, comte de Girona. Per això, Botet i Sisó el feu hereu de Dela: «De ello resulta que Dela murió sin descendencia masculina, ya que siendo en la fecha de su muerte los beneficios hereditarios, a sus hijos, si los hubiese tenido, pasaran sus estados, o sea los condados de Besalú y Gerona, y no a Wifredo el Velloso. Resulta también que este último debía ser el pariente más próximo de Dela, sin que hasta hoy sepamos una palabra respecto cual era el grado de parentesco». Botet només suposa el possible parentiu que podrien tenir Dela i Guifré sense considerar que Dela tenia un parent més proper, Sunyer II d'Empúries. No tenia cap més remei, ja que sabia que el comtat de Girona havia passat al casal de Barcelona. Abadal, que tampoc sap com resoldre la qüestió de la successió, fa que Dela sigui un «comte de fet i no de dret, un comte no oficial; com els seu consemblants de Rasés, del Conflent, de Besalú, no pogué transmetre la successió d'un dret que en estricta legalitat no posseïa», i així quan Dela va finir, el comtat retornà a Guifré.

Hi ha, però, un document de l'any 898 que fa poc probable el final proposat per ambdós historiadors: un mall celebrat a la ciutat de Girona i presidit per un comte anomenat Gausfred que ha tingut la virtut de confondre una mica més els historiadors. Aquests, primer, el van identificar amb Guifré, i quan es va esbrinar que la mort del Pilós havia ocorregut a l'agost de 897, un any abans de la celebració del mall, van voler creure que es tractava de Guifré Borrell.

El nom Gausfred el trobem al casal d'Empúries, concretament el va dur un net de Sunyer II que fou comte de d'Empúries i Rosselló. Qui era, doncs, aquest Gausfred que presidia judicis a Girona? És probable que fos el fill de Dela i que morís mentre estava anatematitzat i que, per aquesta raó, Ranlo no l'esmentés quan donà l'alou de Juïgues al monestir de Ripoll.

Així, doncs, com i quan es va fer el traspàs del casal d'Empúries al de Barcelona? La resposta l'hem de buscar en el que va succeir quan Sunyer d'Empúries i els seus familiars foren excomunicats (899).

Hem vist, per notícies indirectes, que Guifré Borrell anà a trobar el rei Odó (899) i va aconseguir un precepte que li retornava tots els drets que el seu pare havia tingut en el comtat d'Osona i que havia perdut per un privilegi atorgat al bisbe Gotmar durant l'intent de separació dels bisbats catalans de l'arquebisbat de Narbona. També hem fet notar que una de les primeres coses que va fer l'esmentat comte quan va tornar de Tous-sur Marne fou dirigir-se a Barcelona on va entrar junt amb els barcelonins que havien fet

escàpols després de l'última ràtzia de Lubb. Llavors ens hem de preguntar, quants preceptes va obtenir Guifré Borrell en el seu viatge i què li concedien?

No tenim constància de qui era el comte de Barcelona durant els anys que van del 862 al 899, malgrat que la donació dels béns fiscals del Monstseny al fidel comte Sunyer ens ha dut a suposar que aquest fos el comte d'Empúries, i que amb les terres també li donés els comtats de Barcelona i Girona. L'excomunió dictada contra Sunyer II d'Empúries, els seus fills i tots els seus fidels per Arnust, arquebisbe de Narbona i company de viatge de Guifré Borrell, comportà la pèrdua dels honors de Sunyer tal i com li havia passat a Bernat de Gòtia. Tot fa pensar que Guifré veié l'ocasió d'augmentar la seva magra herència amb les terres de l'anatematitzat casal d'Empúries i, amb l'ajut del bisbe de Girona i de l'arquebisbe de Narbona, va aconseguir que el rei li donés els comtats de Barcelona i de Girona. El traspàs es va fer efectiu (908) quan Trasuad, jutge de Girona en temps del difunt comte Gausfred, va vendre els béns fiscals que el rei Carles el Calb havia donat al «fidel comte Sunyer», que acabava de comprar a Sunyer II d'Empúries.

Si els fets van ocórrer com he explicat, no ens cal excusar la inacció del comte Guifré el Pilós en el comtat de Girona, ni repetir un cop rere l'altre que l'escrivà es va equivocar quan va anotar la data, el nom o el parentiu. Tampoc ens cal cap teoria maldestre que només empetiteix la figura del gran repoblador de la Catalunya central. Si Guifré no era comte de Girona no podia cedir el pagus de Besalú al seu germà Radulf, que, recordem-ho, ja llueix el títol de comte abans de la suposada donació del comtat de Girona a Guifré. Llavors, tornem al començament d'aquest escrit: d'on era comte Radulf?

Durant els anys que Miró fou comte de fet del Conflent va organitzar un aixecament armat contra Bernat de Gòtia i, per això, va orquestrar unes aliances que van perdurar en el temps. Mentre durava l'escomesa, el comtat del Conflent romandria sense direcció, cosa que podria esdevenir permanent si Miró finava durant els combats. Guifré, el comte de dret del Conflent, tenia dues opcions: retenir el comtat o buscar un altre administrador. El segon document de la "sèrie de Radulf", datat d'abans de l'inici de les hostilitats, ens diu que va optar per la segona opció. Radulf fou el comte de fet de les terres del Conflent.